ARKAİK DÖNEM'DEN BİR LİKYA DYNAST MEZARI ÜZERİNDEKİ "ASLAN ÖLDÜRME" SAHNESİ: ANLAMI VE KÖKENİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Şükrü Özüdoğru*

Anahtar Kelimeler: *Lykia • Dynast • Ksanthos • Aslanlı Mezar • Aslan Öldürme Sahnesi*

Özet: Çalışma konusu sahne, Lykia'nın Dynastik Dönem yerleşimlerinden en önemlisi Ksanthos'ta "Aslanlı Mezar" olarak bilinen, yerel mimari geleneğin ürünü bir dikmenin mezar odasını süsleyen kabartma konularından birisidir. Yönetici sınıfa ait bir kişinin mezarını süslemesi nedeniyle sahne, bir yönüyle de mezar sahibinin "tanrısal erkinin" propagandasına hizmet etmektedir. Bu özelliğiyle Lykia kent beylerinin, kendilerini hangi öncellere göre, nasıl ifade ettiklerine dair ipuçları sunmaktadır. MÖ 6. yüzyılın ortalarına tarihlenen Ksanthos Aslanlı Dikme'nin batı yüzünde doğrudan mezar sahibi "bey" ile ilgili iki konu betimlenmiştir (Res. 1a-b). Soldaki panelde, tahtta oturan mezar sahibi bey ve daha dar tutulmuş sağ panelde, ayakta duran çıplak (?) erkek figürüyle bir aslanın mücadelesi betimlenmiştir (Res. 12). Mezar sahibi "bey" olması gereken figür, elindeki kısa kılıcı kulağından yakaladığı aslanın karnına saplamıştır. Vücudu yandan, başı izleyiciye bakacak şekilde cepheden verilen aslan ise iki ayağını kendisini öldürenin dizine ve omzuna koyarak direnmeye çalışmaktadır. Çalışmada, Mezopotamya kökenli bu kompozisyonun hangi kültürlerin etkisiyle Lykia'da görüldüğü sorgulanmış ve tanrısal bir gücün propagandası olarak yorumlanan bu sahnenin, Lykia'nın Dynastik Dönem kent yöneticilerinin kimliklerine dair sunduğu bilgiler değerlendirilmiştir. "Aslan öldüren kişi" ikonografisi iki açıdan irdelenebilir: İlki, Doğu sanatında görülen örnekler ışığında gerçek bir kişinin (kral veya kent beyi) aslanı öldürmesi; ikincisi ise Hellen tasvir geleneğinde mitolojik bir anlatım olarak, yarı tanrı - kahraman Herakles'in Nemea Aslanı'nı öldürmesidir. Aslanlı Dikme'deki "aslan öldüren bey" sahnesi, aynı kompozisyonun görüldüğü Uruk, Ninive, Nimrud, Ziviye, Tel – Halaf ve Karatepe'deki gibi Doğu, ayrıca Olympia metal şeritleri, Attika orijinli seramik bezemeleri gibi Batı eserleriyle karşılaştırılmıştır. Bu ikonografi Asur krallarından başlayarak, Geç Hitit kent beyleri tarafından da, kompozisyon ve anlamı değiştirilmeden kullanılmıştır. Anlaşılan kendilerini Eski Doğu hükümranlarıyla özdeşleştiren Lykia beyleri de bu geleneği devam ettirmişlerdir. Bu tercih birlikteliği, aynı siyasi yapının sonucu olarak, Zincirli Kralı Kilamuva, MÖ 8. yüzyılda bir Asur eyaleti haline gelen Kargamış'ın Kralı Araras veya Karatepe kralı Azativatta gibi yerel Geç Hitit kent beyleriyle, Kheziga veya Kuprlli gibi Lykia beylerinin, aynı "Doğulu Hükümran" ideolojisini benimsediklerine işaret etmektedir. Sonuç olarak, B. Jacobs'un, Lykia'nın MÖ 5. ve 4. yüzyıl mezar kabartmalarında görüldüğü düşünülen Akhaemenid etkisini tartıştığı çalışmasında üzerinde durduğu; "Lykia tasvir geleneğinde var olan ve Asur'la ilişkili görülen sahnelerin Pers anıtlarında yer almayışı", böylece bu sahnelerin Lykia'ya taşıyıcısının belirsizliği sorununa olası bir cevap verilebilir. İki kültür arasındaki bu taşıyıcı; MÖ 8. yüzyıldan itibaren, kabartma geleneğinde Asur etkilerinin olduğu kabul edilen Geç Hitit atölyeleri olmalıdır. Nitekim yakın geçmişte Ksanthos kazılarında ele geçen kabartmalı *ortostat'* lar da aynı kaynağa işaret etmektedirler.

* *Yrd. Doç. Dr. Şükrü Özüdoğru, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 15100 Burdur – Türkiye, e-posta: sozudogru@mehmetakif.edu.tr*

SOME INSIGHTS INTO THE ORIGINS AND MEANING OF THE "KILLING OF A LION" SCENE ON AN ARCHAIC LYCIAN DYNASTIC TOMB

Keywords: *Lycia • Dynast • Xanthos • Lion Pillar Tomb • Killing of a Lion*

Abstract: The subject of this article is the so-called "Lion Tomb" found at Xanthos, the principal settlement of the Lycian Dynastic period. This tomb dates to the middle of the sixth century B.C. and is a good example of traditional Lycian pillar tomb architecture built for high-ranked officials and rulers. Its relief decoration offers insights into the ways in which the deceased wished to represent themselves. The scene on the Lion Tomb's western façade represents the deceased in two aristocratic poses. The left panel shows him seating on a throne, while the right panel depicts him standing naked (?) fighting a lion, stabbing the animal with a short sword. The lion is drawn in profile, looking straight at the spectator. The animal stands upright, leaning on his attacker's knees and shoulders. The article investigates how this in origin Mesopotamian iconography was transferred to Lycia and evaluates its role in a programme of self-propaganda sustained by Lycia's leading class during the Lycian Dynastic period. Two approaches are used in the discussion of the iconographic background to the "Killing of Lion" scene. Firstly the Assyrian iconographic tradition of an actual person, a king, killing a lion will be considered. Secondly the scene can also hark back to Greek mythology, showing Heracles killing Nemea's lion. It is concluded that the iconography of the Lion Tomb fits in a continuous iconographic tradition, originating in the East and inherited by the Late Hittite kings. The Lycian rulers, in their turn, adopted the scene with the explicit aim of identifying themselves with the great eastern kings. In this light B. Jacobs' question as to why eastern, "Achaemenid" influences can be observed in Lycian funeral reliefs of the fifth and fourth century B.C., whereas the same scenes do not occur in the Persian heartland itself can now be solved by interpreting these "Achaemenid" stylistic elements as Assyrian in origin, but conveyed to Lycian craftsmen through the Late Hittite workshops, thus bypassing Persia.

Çalışma konusu sahne, Arkaik Dönem içinde tarihlenen ve yerel mimari geleneğin ürünü olan bir kent beyi (dynast) mezarını süslemektedir ve Lykia'da örnekleri bilinen Arkaik Dönem bey mezarlarını süsleyen diğer kabartma konularından sadece birisidir. Çalışmada bu sahnenin irdelenmesinin başlıca nedeni; aynı kompozisyonun birbirleriyle etkileşim içinde olan farklı kültürlerde görülerek, belirli bir kronolojik dizin içinde incelenebilme ve karşılaştırılabilme olanağı olmasıdır. Ayrıca yönetici sınıfa ait bir kişinin mezarını süslemesi nedeniyle sahne, bir yönüyle de mezar sahibinin "tanrısal erkinin" propagandasına hizmet etmektedir. Bu özelliğiyle Lykia kent beylerinin kendilerini hangi öncellere göre, nasıl ifade ettiklerine dair ipuçları sunmaktadır.

1828 yılında, Lykia'nın en önemli Dynastik kentlerinden Ksanthos'ta Ch. Fellows tarafından keşfedilen dikme mezar, arkeolojide "Aslanlı Mezar" olarak tanınır[1]. Yaklaşık 3 m. yüksekliğindeki tek parça dikdörtgen bir gövde üzerine oturan, dört tarafı kabartmalarla bezeli bir mezar odasından oluşur[2]. Malzeme kireçtaşıdır; toplam yüksekliği yaklaşık 4 m.'dir. Yekpare taştan yapılmış sanduka biçimli mezar odasının batı yüzündeki yaklaşık 30 x 30 cm. ebatlarındaki açıklık, mezar kapısı olarak yorumlanır[3]. Mezar odası kabartmaları günümüzde British Museum'da sergilenmektedir. Mezar odasının güney yüzünde; yatar pozisyonda, başı cepheden betimlenmiş erkek aslan, sadece başı ve boynu gözüken bir ceylanın boğazından tutmuştur. Kuzey yüzde; önündeki iki yavrusuyla birlikte, yatar biçimde bir dişi aslan işlenmiştir. Mezar odasının dar yüzlerindeki bu aslanlar yüksek kabartma tekniğiyle yapılmışlardır ve gövdeleri yandan, başları cepheden verilmiştir. Doğu ve batı yüzdeki figürler genel olarak ince, uzun bir yapıdadırlar. Doğu yüzün yaklaşık üçte biri kırıktır. Sağlam olan kısımda üç figür işlenmiştir: Yürümekte olan bir savaşçı ile atının üzerinde bir süvari ayrı yönlere giderken, bunların arasında kısa *khiton* giymiş küçük bir figür süvarinin ardından yürümektedir. Savaşçının bir elinde tuttuğu kalkan tüm gövdesini kaplamıştır, havaya kaldırdığı diğer elinde daha küçük bir kalkan taşımaktadır; "*hylamis*" benzeri bir pelerin, yüksek ve uzun sorguçlu bir miğferle betimlenmiştir. Baş ve boyun kısmı kırık olan at oldukça uzun bacaklarıyla dikkati çeker. Batı yüzdeki sahne, iki panele bölünmüştür; sağ taraftaki küçük panel sağlamdır, sol taraftaki ise büyük oranda kırılmıştır. Soldaki panelde, salt arkalıklı bir tahtta oturan erkek figürünün gövdesi, tahtın ise bir kısmı korunabilmiştir. Ça-

1 Fellows 1841, 177; Fellows 1852, 168 vd. ; Pryce 1928, Pl. 18-20; Akurgal 1942, 3; Boysal 1979, 49, Res. 183-185.

2 Smith 1892, 46 vd. Kat. No. 80; *FDX* I 1958, 29-35, Pl. II-III; Akurgal 1942, 3-51; Richter 1949, 51; Borchhardt 1975, 85; Boysal 1979, 49-50, Res. 183-185; Işık 1991, 80; Işık 2001, 123-127, Abb. 3; Marksteiner 2002, 220, 234-38, Abb. 140-44.

3 İsinda Dikme Mezarında aynı açıklık mezar kapısı olarak yorumlanmıştır (Özhanlı 2002, 74), fakat bir mezar kapısı için ölçüleri oldukça küçüktür. Belki de bu açıklık ölüye bir hediye bırakmak, sunu sunmak veya temizlik ve bakım yapmak amacıyla bırakılmış olabilir. Tritsch'e göre bu açıklık ölünün ruhunun mezardan çıkıp tekrar girebilmesi içindi (Tritsch 1943, 113). J. des Courtils ise, "mezar odasının içine erişimi sağlayan bu açıklığın yüksekliği ve darlığı nedeniyle, ölülerin yakılıp küllerinin *urne*'lere konularak hediyelerle birlikte mezar odasına buradan yerleştirildiği" görüşündedir (Courtils 2003, 56). Levha üzerindeki konumu da açıklığın mezar kapısı olamayacağını gösterir.

lışmanın konusunu oluşturan aslan öldüren figür ise sağ panelde yer almaktadır. Eserin iyi korunmamış durumda olması, stil yönünden tarihlemede zorluklar yaratır. Fakat figürlerin işlenişinde görülen arkaizm, atın bacaklarının oldukça uzun verilmesi gibi özellikler ve Arkaik Dönem İon aslan heykelleriyle[4] yapılacak karşılaştırmalar, bu mezarın, MÖ 6. yüzyılın ortasına doğru bir tarihte yapılmış olduğuna işaret eder[5].

Ksanthos Aslanlı Dikme'nin batı yüzünde, doğrudan mezar sahibi "bey" ile ilgili iki konu betimlenmiştir (Res. 1a-b): Soldaki panelde, tahtta oturan mezar sahibi bey ve daha dar tutulmuş sağ panelde, ayakta duran çıplak (?) erkek figürüyle bir aslanın mücadelesi betimlenmiştir (Res. 12). Mezar sahibi "bey" olması gereken figür[6], elindeki kısa kılıcı kulağından yakaladığı aslanın karnına saplamıştır. Vücudu yandan, başı izleyiciye bakacak şekilde cepheden verilen aslan ise, iki ayağını kendisini öldürenin dizine ve omzuna koyarak direnmeye çalışmaktadır[7].

"Aslan öldüren kişi" ikonografisi iki açıdan irdelenebilir: İlki, Doğu sanatında görülen örnekler ışığında gerçek bir kişinin (kral veya bey) aslanı öldürmesi; ikincisi ise, Hellen tasvir geleneğinde mitolojik bir anlatım olarak, yarı tanrı - kahraman Herakles'in Nemea Aslanı'nı öldürmesidir.

Mezopotamya mühür ve kil adak levhaları üzerinde yaygın işlenen[8] bu ikonografinin görüldüğü en erken örnek, MÖ 4. bin sonlarında, Uruk'tan bazalt bir *stel* üzerinde betimlenen aslan öldüren kral sahnesidir (Res. 2)[9]. Aynı sahne, daha geç zamanlarda yaygın olarak, Asur kralî tasvirlerinden ve mühür baskılarından[10] bilinmektedir (Res. 5)[11]. Asur krallarının yaşamlarında yaban avı önemli bir yer tutmaktadır ve bu etkinlik sanatlarına da yansımıştır. Tasvirlerde çok çeşitli av hayvanları (aslan, boğa, kuş, at vb.) olmasına karşın, aslan öldürme sahnesi en yaygın ve önemlisidir; zira genellikle sahnenin merkezinde kralın yer almasıyla vurgulanır ve av için aslanların barındırıldığı özel alanlar da tasvirlere yansımıştır[12]. Ninive ve Kalkhu'daki (Nimrud) II. Asurnasirpal (MÖ 883-859) kabartmalarında, kral bir arabanın üzerinden okuyla aslan avlamaktadır. (Res. 3)[13]. III. Tiglatplaser'in (MÖ

4 Örnekler ve tarihlendirilmeleri için bkz. Gabelmann 1965; Strocka 1977, 481-512.

5 F. N. Pryce: MÖ 6. yüzyılın ilk çeyreği (Pryce 1928, 122); E. Akurgal: MÖ 540 (Akurgal 1942, 2, 18, 40, 100); G. Richter: MÖ 6. yüzyılın ilk çeyreği (Richter 1949, 51); P. Demargne: MÖ 560-550 (*FDX* I 1958, 32, dn. 4); Y. Boysal: MÖ 6. yüzyıl ortaları (Boysal 1979, 50); F. Işık: MÖ 6. yüzyıl ikinci çeyreği (Işık 1991, 80; Işık 2001, 123 vdd.).

6 Marksteiner 2002, 248-249.

7 Akurgal 1942, Taf. 4, No. 4.

8 Bir tanrının bir aslanla veya Tepegöz gibi yaratıklarla mücadele sahnesinin yer aldığı birkaç örnek için bkz. Oates 2004, 60, Res. 36, 179, 120.

9 Roaf 1996, 154: "Bir kralın betimlendiği en eski yapıtlardan biri olan bu bazalt *stel*, Güney Irak'ta Uruk'ta bulunmuştur (MÖ 4. binyıl sonları). *Stel*'de başı bantlı ve etekli bir figür iki kez gösterilmektedir. Üstte bir mızrakla aslan öldürmekte, altta bir başka aslanı okla vurmaktadır. Alanda, herhalde daha önce öldürülmüş, iki aslan daha vardır. Figürün bir *en* yani rahip kral olduğu sanılmaktadır".

10 Örnek için bkz. Carpenter 2001, Res. 175.

11 Roaf 1996, 54: "Orta Asur Kralı I. Tiglatplaser, bir seferinde 4 vahşi boğa, 10 fil ve 920 aslan öldürdüğünü öne sürer. Aslanların 800'ünü arabasından, 120'sini yaya olarak vurmuştu. Avlar dikkatle düzenlenirdi. Mari mektuplarında (MÖ 1800 dolayı) önce yaban aslanların yakalandığı, sonra kralın öldürmesi için bunların serbest bırakıldığı kaydedilmiştir...".

12 Frankfort 1977, 186, Fig. 209.

13 Speiser 1952, 116-117, Abb. 89; Woolley 1961, 185-187; Akurgal 1966, 18, Abb. 5.

745-727)[14] ve aynı şekilde II. Sargon'un (MÖ 722-704) Dur-Sharrukin'deki (Khorsabad) saraylarında av sahneli kabartmalar bulunmaktadır[15]. En çarpıcı ve canlı aslan avı sahneleri Geç Asur kralı Asurbanipal'in (MÖ 668-627) Ninive'deki sarayında betimlenmiştir (Res. 4)[16]. Bunlardan birindeki kralın aslan öldürme sahnesi (Res. 6)[17], Ksanthos Aslanlı Dikmesi'ndekiyle benzeşmektedir. Kral, daha önceden okla vurulmuş olan yaralı aslanı bir eliyle başından tutarken, diğer elindeki kısa kılıcı da karnına saplamaktadır. Kompozisyon olarak en yakın örnek, Ziviye'den bir altın levha üzerindedir ve MÖ 7. yüzyılın ilk yarısı içinde tarihlenmiştir (Res. 7)[18]. Burada kral ayağa kalkmış aslanı başından tutmuş ve havaya kaldırdığı kılıcını saplamak üzeredir. Asur örneklerinden anlaşıldığı üzere; aslan avı bir soylu sporudur, gücün ve kahramanlığın simgesidir. Ziviye örneğiyle bunun "tanrısal gücü" de simgelediği anlaşılır. Kral, ava yanında yardımcıları veya askerleri ile katılsa da, son hamlede aslanı sadece kendisi öldürmektedir. Ziviye örneğinde olduğu gibi, konu "tanrısallık" olunca, başka herhangi bir figür kullanılmadan kendi gücüyle öldürmesi doğaldır.

Aynı resim, Asur merkezlerine en yakın coğrafik konumuyla, Tell-Halaf'tan MÖ Geç 9. – Erken 8. yüzyıla tarihlenen kabartmalı bir *ortostat* üzerinde görülür (Res. 9)[19]. E. Akurgal, aynı kompozisyonun işlendiği MÖ 725-700 tarihli bir başka Tell-Halaf kabartmasını Fenike etkili olarak yorumlamıştır (Res. 10)[20]; burada aslan öldüren figür "kanatlı bir tanrı"dır ve konu tanrısallaşmıştır. Karatepe'de, MÖ 8. yüzyıl sonlarına tarihlenen kabartmalı bir *ortostat* üzerinde betimlenmiş "bey" de, aynı duruş ve kompozisyonda aslan öldürmektedir (Res. 11)[21]. Geç Hitit kültürüne ait bu iki örnekte de, tıpkı Asurbanipal'in Ninive Sarayı'ndaki ya da Ziviye'den altın levha üzerindeki kabartması gibi, ayakta kendisine saldıran aslanın başını bir eliyle tutan "bey", diğer elindeki kısa kılıcı hayvanın karnına saplamaktadır.

Geç Hitit merkezleriyle eş zamanlarda, Yakın Doğu'nun tanınmış fildişi üretim merkezi[22] Nimrud'ta üretilmiş bir Fenike işi fildişi plaka üzerinde aynı konu resmedilmiştir (Res. 8)[23]. Fenike fildişi örneği üzerinde, Asurbanipal'in Ninive Sarayı'nın kabartmalarındaki aslan, başındaki oklarla; Ziviye altın plakasındaki kompozisyon da, kenar süsleriyle[24] neredeyse aynıdırlar (krş. Res. 6-7 ve 8).

"Aslan öldüren kral (bey)" betimlemesi; olasılıkla Fenike fildişlerinin etkisiyle, yine Ziviye altın kaplamasının kena-

14 Frankfort 1977, 171, Fig. 197.
15 Speiser 1952, Abb. 98.
16 Frankfort 1977, 187-193, Fig. 210-216.
17 Frankfort 1977, 188, Fig. 211.
18 Akurgal 1966, 168, Abb. 47.
19 Orthmann 1971, Taf. 9, b.
20 Akurgal 1990, 164, şek. 97.
21 Orthmann 1971, 492, Taf. 17e.
22 Akurgal 1990, 150.
23 Orthmann1971, 552, Taf. 68c, e-f.
24 Kabartma veya resim alanını bir çerçeve içine alan bu sarmal bezek, aynı formuyla Asur etkili Geç Hitit savaş sahnelerinde de, özellikle Kargamış örnekleri üzerinde görülür: Bkz. Orthmann 1971, Taf 24, a-d, f; Darga 1992, 248, Res. 255-256. Daha sonra, MÖ 7. yüzyılın ikinci çeyreğiyle birlikte Protokorinth ve Protoattik kapların özellikle boyun ve gövde frizlerinin ayırımında sıkça kullanılır (bazı örnekler için bkz. Simon 1981, Taf. 15/IV, 21, V, 31). İonia'da ise, özellikle Klazomenai Lahitleri'nde kenar süsü olarak karşımıza çıkar: Bkz. Cook 1981, Pl. 3, 10, 1216, 20, 23, 25.1, 26, 30-32, 35.3).

rındaki sarmal süslemeyle birlikte, MÖ 7. yüzyıl başlarından itibaren bu kez Olympia'dan bronz kalkan şeritleri üzerinde görülür (Res. 14-15)[25]. Burada, artık anlamı soyutlaşmış, Doğu'nun aslan öldüren "kahraman ve güçlü" kralı, Hellas'ın aslan öldüren mitolojik kahramanı Herakles'e dönüşmüş, Doğu'nun av hayvanı aslan ise Hellen örneklerinde mitolojik "Nemea Aslanı" olmuştur. Hellen tasvir geleneğinde Herakles, yerine getirdiği görevleri (*athloi*), kendi iradesiyle yaptığı işleri (*prakseis*) ve görevlerini yerine getirirken yaşadıklarıyla (*parerga*), İÖ 6. yüzyılın ikinci yarısından sonra yaygın ve sevilerek betimlenir (Res. 16). Vazolar üzerinde Herakles kimliğiyle bu sahnenin işlendiği en erken örneklerden biri Korinth'ten, MÖ 7. yüzyıl sonlarına ait bir *alabastron* üzerindeki tasvirdir[26]. Geç Geometrik Dönem'e tarihlenen bir Attika *pyksis*'i üzerinde henüz ilkel betimlenen, elinde mızrağı ve kılıcıyla aslan öldürenin (Res. 13) Herakles olup olmadığı bilinemese de, genel olarak kabul edildiği gibi, kahraman bir kralın aslanla mücadelesinin yaygın bir konu olarak işlendiği daha erken döneme ait bir Doğu örneğinden alınmıştır[27]. Her durumda, Ksanthos Aslanlı Dikme Mezar ile aynı tarihlerdeki Hellen sanat ürünlerinde, aslan öldüren Herakles ikonografisi, yukarıda saydığımız Doğu etkili erken örneklerden farklılaşmıştır; artık Herakles Nemea Aslanı'yla güreşmekte veya onu boğarak öldürmektedir (Res. 16)[28]. Nitekim bu ikonografiyi, biraz daha geç bir tarihe ait olan (MÖ Erken 5. yüzyıl), Paphlagonia Bölgesi'nde Donalar Kaya Mezarı olarak bilinen "Bey Mezarı" üzerinde görmek mümkündür[29].

Daha sonra Akhaemenid kralları, özellikle saray kapılarının sövelerinde ve mühürler üzerindeki tasvirlerinde, kendilerini karışık yaratık ya da aslanı öldürürken betimlettirerek Asur geleneğini sürdürürlerken, aynı ikonografiyi, karışık yaratıkların yer almasıyla daha "soyut" anlamda kullanmışlardır (Res. 17)[30].

Her şeyden önce bu grup resmi, Lykia'da bilinen tek örnektir. Bey'in, enseye kadar inen yatay bölünmüş "*Dedalik*" saçı, İsinda Dikmesi güney yüzündeki avcı ve beyin öldürdüğü esir figürlerininkine benzer[31]. Şayet elbisesi boyamayla verilmemişse, figür çıplak betimlenmiştir. Lykia'daki Arkaik Dönem mezar kabart-

25 Bol 1989, 142-143, Taf. 50, H 15b, H 16b-c. Olympia'da ele geçmiş Doğu kökenli, özellikle de Geç Hitit kaynaklı eserler de MÖ 8. yüzyıl ikinci yarısı sonlarına tarihlenirler (bkz. Mallwitz – Herrmann 1980, 71-72, No. 38-39; Akurgal 1990, 150-152).

26 Carpenter 2002, 119.

27 T. H. Carpenter bu sahnenin kaynağının Doğu olduğunu şu şekilde dile getirmiştir (Carpenter 2002, 122): "…Geç Geometrik Dönem'den, 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bir Attika *pyksis*'inde, kılıç ve mızrak taşıyan bir adamın aslanla teke tek bir mücadelesi görülür. Buna benzer bir sahne de aşağı yukarı aynı yıllara tarihlenen bir Boiotia *fibula*'sında yer alır. Bu sahnenin, kahraman bir kralın aslanla mücadelesinin yaygın bir konu olarak işlendiği, daha erken döneme ait bir Doğu örneğinden alınmış olduğu açıktır. Belki de bu betim, zaten var olan bir Herakles efsanesini anlatmak için kullanılmıştı ya da bir meslektaşımın önerdiği gibi, Herakles'le aslanın hikayesi, tesadüfen seçilmiş bu imgeyi açıklamak için uydurulmuştu…". Attika *pyksis*'i üzerindeki bu kompozisyonun, Geç Hitit kaynaklı olduğu ve bu düşüncenin Gordion örneğiyle bilinen "bey- boğa adam mücadelesine kaynaklık ettiği görüşü için bkz. Işık 2003, 22, 30, Res. 1- 2.

28 Örnekler için bkz. Carpenter 2002, 122, Res. 176-177.

29 Genel olarak Paphlagonia Bölgesi kaya mezarları ve Donalar Kaya Mezarı üzerindeki "Aslanla Güreş Sahnesi" ve tarihlendirilmesi için bkz. Dökü 2008.

30 Ghirshman 1964, 202-203, Fig. 250-253; Oates 2004, 145, Res. 93.

31 Akurgal 1942, 55, Abb. 7, 75-77.

malarında boya kullanıldığına ilişkin izler vardır. Aynı şekilde ilk bakışta çıplak görünen İsinda Dikme Mezarı güney yüzündeki avcının, havaya kaldırdığı mızrak boyamayla verilmiştir[32]. Lykia'nın Arkaik ve Klasik Dönem mezar tasvirlerinde "çıplak" betimleme geleneği yaygın olmadığı için, burada da elbisenin boyamayla verilmiş olması muhtemeldir. Her iki durumda da, mezarı üzerinde kendisini "aslan öldürürken" betimletme tercihi, tamamıyla sipariş verenin yerel gelenek ve inancının sonucudur; çünkü Lykialı beylerin, yaşam biçimleriyle kendilerine örnek aldıkları prototiplerin ve yukarıda irdelediğimiz örnekler ışığında, "aslan öldürme" ikonografisinin kökeni aynı kaynaktır: Doğu. Bu ikonografi Asur kralларından başlayarak, Geç Hitit kent beyleri tarafından da, kompozisyon ve anlamı değiştirilmeden kullanılmıştır. Sahne, kralın veya kent beyinin fiziksel anlamda "tanrısal gücünü" vurgularken, aynı zamanda hakimiyetinin tanrı veya tanrılarca onaylandığının propagandasını yapmış olmalıdır. Anlaşılan kendilerini Eski Doğu hükümranlarıyla özdeşleştiren Lykia beyleri de bu geleneği devam ettirmişlerdir[33]. Bu tercih birlikteliği, aynı siyasi yapının sonucu olarak, Zincirli Kralı Kilamuva, MÖ 8. yüzyılda bir Asur eyaleti haline gelen Kargamış'ın Kralı Araras veya Karatepe kralı Azativatta gibi yerel Geç Hitit kent beyleriyle, Kheziga veya Kuprlli gibi Lykia kent beylerinin, aynı "Doğulu Hükümran" ideolojisini benimsediklerine işaret etmektedir[34]. Nitekim Ksanthos Aslanlı Dikmesi üzerindeki sahneyi değerlendiren G. Rodenwalt ve E. Akurgal, sahnede Doğu etkisinin daha güçlü olduğunu vurgulamışlardır[35]. Ksanthos'taki örnek, izleyiciye bakacak şekilde aslanın başının cepheden, kuyruğunun bacakları arasında verilmesiyle tüm öncel ve benzerlerinden ayrılır. Mezar anıtının yan yüzlerinde yatan aslanlar ve Arkaik Dönem'deki diğer Lykia dikme mezar kabartmalarında görülen aslan

32 İsinda örneği için bkz. Akurgal 1942, 55, Abb. 7, 75-77; Özhanlı 2002, 83-84, Res. 3, 8a.

33 Mezarlarını süsleyen kabartmaların ikonografileri ve bazı mezar yazıtlarının içerikleri, Lykia yöneticilerinin ne gibi niteliklere sahip olmaları gerektiği konusunda ipucu verirler. Anlaşıldığı kadarıyla daha çok askeri yönleri yani iyi bir savaşçı, binici, sporcu, avcı gibi özellikleri ön plana çıkan Lykia beyleri, Eski Doğu hükümranlarının geleneğini devam ettirmişlerdi. Bu konuda bize bilgi sağlayan iki epigrafik veri önemlidir. Bunlardan biri Ksanthos Yazıtlı Dikmesi'nin Hellence epigramı (TL 1901, 44, c 28-31), diğeriyse Letoon'da bulunan ve Erbbina II yazıtı olarak adlandırılan heykel kaidesi üzerindeki yazıttır (bkz. Bousquet 1975, 138-148; Neumann 1979, N 311). Yazıtlarda konumuzla ilgili kısımların çevirileri kısaca şöyledir: TL 1901, 44, c 20-30: "…o Harpagos'un oğlu (Ge)r(g)is idi, o her bakımdan üstündü, gençliğinde güreşteki yiğitliğiyle üstündü ki şehir yok edici Athena'nın desteğiyle birçok akropolü ele geçirdi ve krallığının bir bölümünü kendi akrabaları arasında paylaştırdı, ölümsüz tanrılar bunu takdir ettiler ve onu ödüllendirdiler, o bir günde yedi Arkadyalı hopliti öldürdü ve Zeus için birçok zafer hatırası dikti…"; Erbbina II, 12-15: "…o (Erbbina), tüm insanlar içinde aklıyla, ok atıcılığıyla, yiğitliğiyle, ata biniciliğiyle önde gelirdi…" (Yazıtların ilgili kısmı ve çevirileri için bkz. Bryce – Zahle 1986, 95-98. Lykia'da yönetici konumundaki bu kişilerin, ekonomik temelleri bakımından Lykia aristokrasisini oluşturan büyük toprak sahipleri ve belki de limanları vasıtasıyla ticareti yönlendiren tacirler olarak düşünülmesi gerekiyorsa da, hem kabartmalarda hem de yerel dildeki yazıtlarda ağırlıklı olarak onların bir komutan olarak iyi bir atıcı, binici, sporcu ve cesur, fetheden nitelikleriyle askeri kimlikleri ön plana çıkmaktadır.

34 Nitekim hem Geç Hitit hem de Lykia beylerinin yerel yazıtlarda kendilerini ifade ediş biçimleri de bunu desteklemektedir.

35 Rodenwalt 1933, 1029 vdd. ; Akurgal 1942, 23-24; Marksteiner 2002, 248.

betimlemelerindeki[36] bu uygulama yerel olmalıdır.

Bu sonuçla, B. Jacobs'un, Lykia'nın MÖ 5. ve 4. yüzyıl mezar kabartmalarında görüldüğü düşünülen Akhaemenid etkisini tartıştığı çalışmasında üzerinde durduğu "Lykia tasvir geleneğinde var olan ve Asur'la ilişkili görülen sahnelerin Pers anıtlarında yer almayışı", böylece bu sahnelerin taşıyıcısının belirsizliği sorununa[37] olası bir cevap da verilebilir[38]. İki kültür arasındaki bu taşıyıcı; MÖ 8. yüzyıldan itibaren, kabartma geleneğinde Asur etkilerinin olduğu kabul edilen[39] Geç Hitit atölyeleri olmalıdır. Nitekim yakın geçmişte Ksanthos kazılarında ele geçen kabartma bezeli *ortostat'* lar da aynı kaynağa işaret etmektedirler[40]. Böylece B. Jacobs'un, "…Rodenwalt'ın, Doğu'nun konuları, Grek'in formu belirlediği iddiasını hatırlarsak, stilin Grek olması halen geçerliliğini korurken, konunun doğulu olması tekrar gözden geçirilmelidir…"[41] biçiminde ifade ettiği önerisi yadsınmaktadır.

Gerek tarihsel gerekse edebi veriler, Lykialılar'ın özellikle Hellenler ve Persler ile, dolayısıyla yabancı kültürlerle temas alanının "savaş, müttefiklik, askeri seferler" ve bunların sonucu olan "bağımlılık (her türlü vergilendirme), vasallık" ilişkilerinden oluştuğunu işaret etmektedirler. Bu noktada, Geç Hitit Kent Devletleri'nin, Lykialılar ile bu türden bir temas yaşamış olduklarına dair herhangi bir referansımız yoktur. Özellikle Lykia'nın MÖ 7. - 6. yüzyıl anıtlarındaki plastik anlatımlarda açık bir şekilde hem ikonografik unsurlar hem de konu bu kültürün ürünleriyle paralellik göstermektedir. Bu sebeple, Geç Hitit kent kültürüyle temaslar, daha çok sivil alanlarda (ticaret veya karşılıklı alışverişler, siyasal işbirliği, dil ve din akrabalığı gibi) sağlanmış olmalıdır.

---

36 Trysa Dikme Mezarı için bkz. Benndorf 1882, 182-230; Benndorf – Niemann 1889a, 13, Abb. 9; Benndorf – Niemann 1889b, 23; Perrot – Chipiez 1892, 382-383, Fig. 273-275; Akurgal 1942, 98-99; Borchhardt 1975, 86; Deltour – Levie 1982, 87 vdd; Işık 2001; Marksteiner 2002, 214-218, 225, 242, Abb. 135 – 137, Taf. 149 – 151. Tüse Dikme Mezarı için bkz. Geppert 1998, 173-176; Marksteiner 2002, 223, 247 vdd, Abb. 157, Taf. 162.

37 Jacobs 1987, 43, 55 vd., 69-70.

38 G. Rodenwalt (Rodenwalt 1933, 1030) ve H. Frankfort'un (Frankort 1977, 226) belirttikleri üzere, Asur sanatı, Asur saraylarının yıkılmasından sonra da, Anadolu ve Media'da devam etmişti.

39 Genel hatlarıyla bkz. Akurgal 1990, 142-144; Akurgal 1995, 97-98; Akurgal 1998, 197-198; Darga 1992, 224-225.

40 Courtils 1995, 337-364; Courtils 2005a, 43-45; Courtils 2005b, 454-460; Courtils 2006a, 33-34; Courtils 2006b, 145-152; Courtils 2007, 31-32; Özüdoğru 2008, 61-64, 79-94.

41 Jacobs 1987, 70.

Resimler Listesi

Resim 1. Ksanthos, Aslanlı Dikme Mezar Batı Yüz (Akurgal, Reliefs, Taf. 4, 4).

Resim 2. Uruk, Bazalt *Stel* (Roaf 1996, 154, Res. 1).

Resim 3. Kalhu (Nimrud), Asurnasirpal (İÖ 883-859) Sarayı (Akurgal 1966, Abb. 1).

Resim 4. Ninive, Asurbanipal (İÖ 668- yak. 627) Sarayı (Akurgal 1966, Abb. 12b).

Resim 5. Asur Krali Mühür Baskısı (Carpenter 2002, Fig. 175).

Resim 6. Ninive, Asurbanipal (İÖ 668- yak. 627) Kuzey Sarayı (Frankfort 1977, 188, Fig. 21).

Resim 7. Ziviye, Kabartma Bezeli Altın Levha (Akurgal 1966, 168, Abb. 47).

Resim 8. Nimrud, Kabartma Bezeli Fildişi (Orthmann 1971, Taf. 68e).

Resim 9. Tell Halaf, *Ortostat* (Orthmann 1971, Taf. 9 b).

Resim 10. Tell Halaf, *Ortostat* (Akurgal 1990,164, Şek. 96-97).

Resim 11. Karatepe, *Ortostat* (Orthmann 1971, Taf. 17 e).

Resim 12. Ksanthos, Aslanlı Dikme Mezar (Perrot – Chipiez 1892, 386, Fig. 278).

Resim 13. Attika *Pyksis*'i (Carpenter 2002, Res.174).

Resim 14. Olympia, Kabartmalı Metal Şerit (Bol 1989, Taf. 50, H15b).

Resim 15. Olympia, Kabartmalı Metal Şerit (Bol 1989, Taf. 50, H16b).

Resim 16. Attika *Oinokhoe*'si (Carpenter 2002, Res. 176).

Resim 17. Persepolis, Darius I (İÖ 522-486) Saray Kapısı (Porada, Iran, 157, Pl. 44).

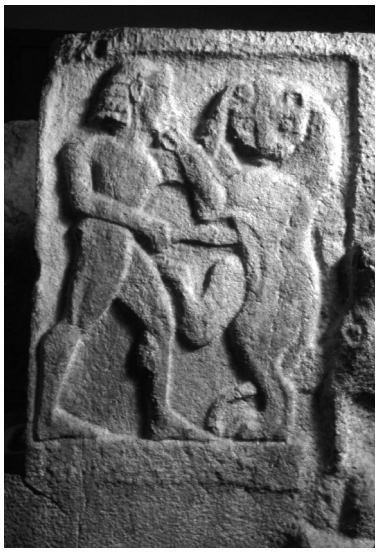
KAYNAKÇA

Akurgal 1942	E. Akurgal, *Griechische Reliefs des 6. Jahrhunderts aus Lykien, Schriften zur Kunst des Altertums* 3 (1942).
Akurgal 1966	E. Akurgal, *Orient und Okzident, Die Geburt der griechischen Kunst* (1966).
Akurgal 1990	E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları* 3 (1990).
Akurgal 1995	E. Akurgal, *Hatti ve Hitit Uygarlıkları* (1995).
Akurgal 1998	E. Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi* (1998).
Benndorf 1882	O. Benndorf, "Vorläufiger Bericht über zwei österreichische Expeditionen nach Kleinasien", Arch. – epigr. *Mitteilungen aus Österreich* VI, 1882, 182-230.
Benndorf – Niemann 1889a	O. Benndorf – G. Niemann, *Reisen im südlichen Kleinasien II, Reisen in Lykien, Milyas und Kibyratien* (1889).
Benndorf – Niemann 1889b	O. Benndorf – G. Niemann, *Das Heroon von Gjölbaschi-Trysa, Sonderdruck aus dem Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses* (1889).
Bol 1989	P. C. Bol, "Argivische Schilde", *OF* XVII , 1989.
Borchhardt 1975	J. Borchhardt ve diğ., "Myra - Eine lykische Metropole in antiker und byzantinischer Zeit", *IstForsch* 30, 1975.
Bousquet 1975	J. Bousquet, "Arbinas, fils de Gergis, dynaste de Xanthos", *CRAI*, 1975, 138-148.
Boysal 1979	Y. Boysal, *Arkaik Devir Heykeltıraşlığı* (1979).
Bryce – Zahle 1986	T. R. Bryce – J. Zahle, *The Lycians I, The Lycians in Literary and Epigraphic Sources* (1986)
Carpenter 2002	Th. H. Carpenter, *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji* (2002).
Cook 1981	R. M. Cook, *Clozemenian Sarcophagi, Kerameus* 3 (1981).
Courtils 1995	J. des Courtils, "Un neuveau bas-reliefs archáique de Xanthos", *RA* 1995, 337-364.
Courtils 2003	J. des Courtils, *Ksanthos ve Letoon Rehberi* (2003).
Courtils 2005a	J. des Courtils, "Ksanthos – Letoon Kazı ve Araştırmaları 2004", *ANMED* 2005-3, 41-45.

Courtils 2005b	J. des Courtils, "Xanthos: Rapport sur la Campagne de 2004", *Anatolia Antiqua* XIII, 2005, 454-460.
Courtils 2006a	J. des Courtils, "Ksanthos Kazı ve Araştırmaları 2005", *ANMED* 2006.4, 31-35.
Courtils 2006b	J. des Courtils, "Nouvelles découvertes à Xanthos", bkz. *Semp. Antalya* I, 145-152.
Courtils 2007	J. des Courtils, "Ksanthos Kazı ve Araştırmaları 2006", *ANMED* 2007.5, 31-32.
Darga 1992	M. Darga, *Hitit Sanatı* (1992).
Deltour – Levie 1982	C. Deltour – *Levie, Les piliers funéraires de Lycie* (1982).
Dökü 2008	F. E. Dökü, "Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya (2008).
FdX I 1958	P. Demargne, *Fouilles de Xanthos, I. Les piliers funèraires* (1958).
Fellows 1841	S. Ch. Fellows, *An Account of Discoveries in Lycia I* (1841).
Fellows 1852	S. Ch. Fellows, *Travels and Researches in Asia Minor more particlarly in The Province of Lycia* (1852).
Frankfort 1977	H. Frankfort, *The Art and Architecture of the Ancient Orient* (1977).
Gabelmann 1965	H. Gabelmann, *Studien zum frühgriechischen Löwenbild* (1965).
Geppert 1998	K. Geppert, "Das Reliefverzierte Pfeilergrab in Tüse", içinde: F. Kolb (Hrsg.), *Lykische Studien* IV, *AMS* 29, 1998, 173-176.
Ghirshman 1964	R. Ghirsman, *Persia, From the Origins to Alexander The Great* (1964).
Hrouda 1971	B. Hrouda, *Vorderasien I, Mezopotamien, Babylonien, Iran und Anatolien* (1964).
Işık 1991	F. Işık, "Zur Entstehung der tönernen Verkleidungsplatten in Anatolien", *AnatSt* XLI, 1991, 63-86.

Işık 2001	F. Işık, "Zur Entstehung der Pfeilergräber in Lykien", bkz. C. Özgünel v.d. (ed.), *Günışığında Anadolu, Cevdet Bayburtluoğlu için Yazılar* (2001) 123-131.
Işık 2003	"Karanlık Dönem'in Aydınlığı ve Frig Sanatının Anadoluluğu Üzerine", *Anadolu / Anatolia* 24, 2003, 19-33.
Jacobs 1987	B. Jacobs, "Griechische und persische Elemente in der Grabkunst Lykiens zur Zeit der Achämenidenherrschaft", *SIMA* 78 (1987).
Mallwitz – Herrmann 1980	A. Mallwitz – H. V. Herrmann (Hrsg.)*, Die Funde aus Olympia* (1980).
Marksteiner 2002	T. Marksteiner, *Trysa*, *Eine zentrallykische Niederlassung im Wandel der Zeit* (2002).
Neumann 1979	G. Neumann, *Neufunde lykischer Inschriften seit 1901* (1979).
Oates 2004	J. Oates, *Babil* (2004).
Orthmann 1971	W. Orthmann, *Untersuchungen zur späthethitischen Kunst* (1971).
Özhanlı 2002	M. Özhanlı, "İsinda Dikme Antı", *ADALYA* V, 2002, 73-106.
Özüdoğru 2008	Ş. Özüdoğru, "Arkaik Dönem Plastik Eserleri Işığında Lykia İkonografisinde Yerli ve Yabancı Unsurlar", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya (2008).
Perrot – Chipiez	G. Perrot – Ch. Chipiez, *History of Art in Phrygia, Lydia, Caria and Lycia* (1892).
Pryce 1928	F. N. Pryce, *Catalogue of the Sculpture in the Department of Greek and Roman Antiquities of the British Museum I* (1928).
Richter 1949	G. Richter, *Archaic Greek Art Against its Historical Background* (1949).
Roaf 1996	M. Roaf, "Mezopotamya ve Eski Yakındoğu", *İletişim Uygarlıklar Ansiklopedisi* IX, 1996.
Rodenwaldt 1933	G. Rodenwaldt, "Griechische Reliefs in Lykien", *Sitzungsbericht d. preuss. Akademie d. Wissenschaften* XVII, 1933.

SempAntalya 2006	III. Uluslararası Lykia Sempozyumu, 07 – 10 Kasım 2005, Antalya (2006).
Simon 1981	E. Simon, *Die griechischen Vasen* (1981).
Smith 1892	A. H. Smith, *A Catalogue of Sculpture in the Department of Greek and Roman Antiquites*, *British Museum I* (1892).
Speiser 1952	W. Speiser, *Vorderasiatische Kunst* (1952).
Strocka 1977	V. M. Strocka, "Neue archaische Löwen in Anatolien", *AA* 1977, 481-512.
TL 1901	E. Kalinka, *Tituli Lyciae lingua Lycia concripti* (1901).
Tritsch 1943	F. J. Tritsch, "Notes: The False Doors on Tombs", *JHS* 63, 1943.
Woolley 1961	L. Woolley, *Mesopotamia and The Middle East* (1961).

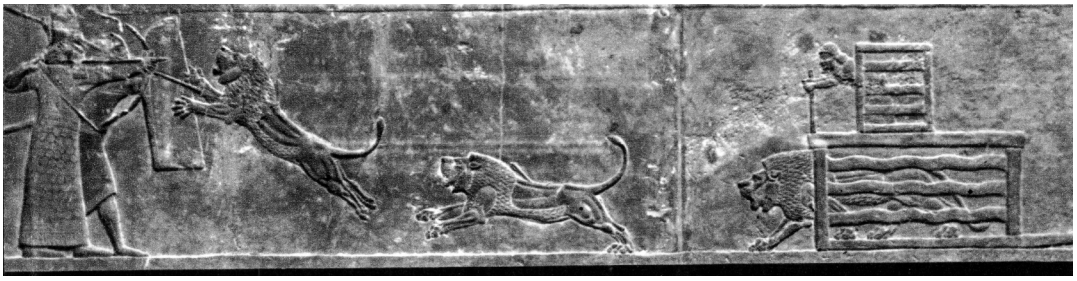
Resim 1

Resim 2

Resim 3

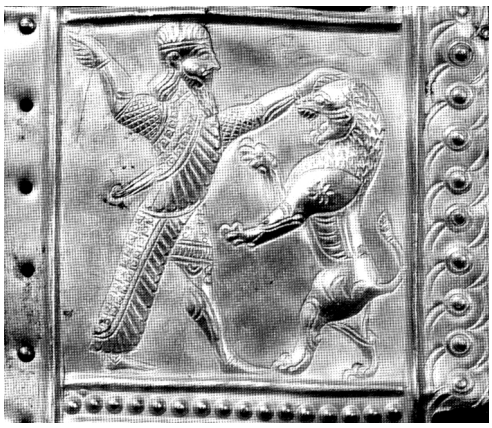
Resim 4

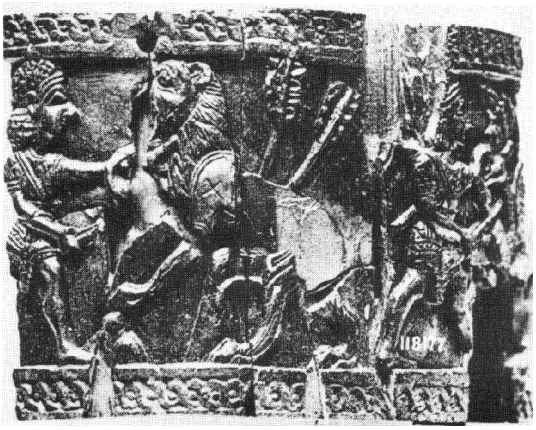
Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

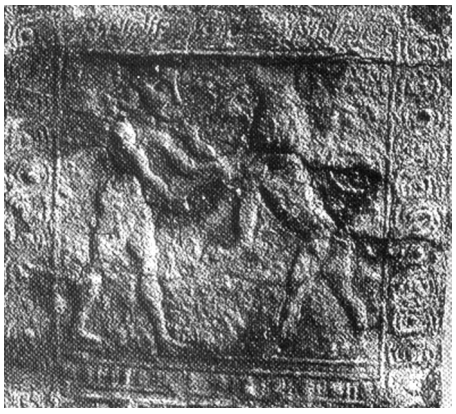
Resim 11

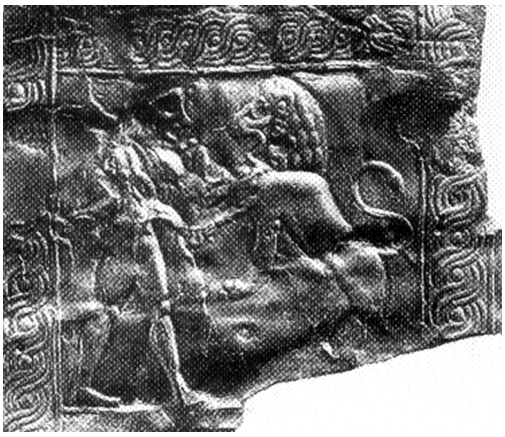
Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

Resim 17